

«Η ΕΝΔΥΝΑΜΩΣΗ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΘΕΣΕΩΝ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΓΙΑ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΔΡΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΔΑΣΟΥΣ»

Τσαλίκη Ελισάβετ, εκπαιδευτικός, βιολόγος, διδάκτωρ περιβαλλοντικής εκπαίδευσης

Email: tsalikia@otenet.gr τηλ: 2310 674583

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: ενδυνάμωση, πεποιθήσεις παιδιών, προθέσεις, φιλοπεριβαλλοντικές δράσεις, δάσος

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: Επιστημονική έρευνα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η ενδυνάμωση είναι ένας όρος, τον οποίο μοιράζονται διαφορετικοί τομείς πέραν της εκπαίδευσης, όπως η ψυχολογία, οι πολιτικές επιστήμες, η προώθηση προγραμμάτων υγείας, οι μελέτες των κοινωνικών κινημάτων, τομείς που έχουν σχέση με κοινωνικά θέματα όπως η ανάπτυξη της τοπικής κοινωνίας ή η μεθοδολογία έρευνας. Είναι όρος που χρησιμοποιήθηκε για να αντιμετωπιστούν ζητήματα που αφορούν σε ανθρώπους ή ομάδες που είτε είναι στο περιθώριο ή δεν είχαν αναγνωριστεί οι ανάγκες τους. Ο όρος αυτός στην περιβαλλοντική εκπαίδευση άρχισε να χρησιμοποιείται κυρίως με την εμφάνιση του όρου «εκπαίδευση για την αειφορία» ή «εκπαίδευση για τη βιώσιμη ανάπτυξη». Φαίνεται ότι είναι στοιχείο που συνδέεται με την ατομική ή τη συλλογική δράση. Στην εργασία αυτή θα δούμε πώς εμφανίζεται η ενδυνάμωση στις πεποιθήσεις των παιδιών που αφορούν στις προθέσεις τους για συμμετοχή σε μια σειρά από δράσεις σχετικές με την προστασία του δάσους.

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ - ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΕΡΩΤΗΜΑ - ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Μία από τις διαστάσεις της ΠΕ, η «για χάρη» του περιβάλλοντος, είναι αυτή που κυρίως συνδέεται με τα ζητήματα της εμπλοκής σε δράσεις, με τη μετάφραση σε πράξη και σε κριτική περιβαλλοντική συνείδηση των διακηρύξεων για αλλαγή προτύπων ζωής και την υιοθέτηση αξιών στο πλαίσιο της ηθικής για ένα αειφόρο τρόπο ζωής (Fien, 1993). Οι παράγοντες και οι πεποιθήσεις που επηρεάζουν την ανάπτυξη της φιλοπεριβαλλοντικής συμπεριφοράς και δράσης μπορεί να είναι κοινωνικοί, ψυχολογικοί, προσωπικοί, συναισθηματικοί ή κοινωνικοί. Στόχος της έρευνάς μας ήταν η ανάδειξη της ποικιλίας, η περιγραφή, η κατανόηση και μια απόπειρα ερμηνείας των παραγόντων και των πεποιθήσεων που επηρεάζουν την πρόθεση για συμμετοχή σε περιβαλλοντικές δράσεις για την προστασία του δάσους.

Το ερευνητικό ερώτημα μας οδήγησε στην επιλογή της ποιοτικής προσέγγισης και δη του ερμηνευτικού παραδείγματος ως το ερευνητικό πλαίσιο στο οποίο εργαστήκαμε. Η ατομική συνέντευξη βάσει οδηγού επιλέχθηκε ως ερευνητικό εργαλείο και το θεωρητικό πλαίσιο της έρευνας βασίστηκε στη θεωρητική δομή του μοντέλου της «αιτιολογημένης δράσης και σχεδιασμένης συμπεριφοράς των Ajzen και Fishbein (1980). Ο οδηγός της συνέντευξης σχεδιάστηκε με βάση το θεωρητικό πλαίσιο, την τυπολογία δράσεων κατά Smith και Sebasto (1992) και το θεματικό περιεχόμενο που ήταν το περιαστικό δάσος του Σείχ Σου. Πραγματοποιήθηκαν 32 συνεντεύξεις με παιδιά της Στ' Δημοτικού από σχολεία της Θεσσαλονίκης.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ - ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Η ποιοτική ανάλυση των δεδομένων μεταξύ άλλων αποκάλυψε μία ποικιλία πεποιθήσεων των παιδιών που σχετίζονται με την ατομική συμβολή και δράση και οι οποίες πιστεύουμε ότι σχετίζονται με το στοιχείο της ενδυνάμωσης. Θεωρείται ότι η ενδυνάμωση μπορεί να υφίσταται σε τρία επίπεδα: σε ατομικό, σε επίπεδο ομάδας ή οργάνωσης και σε επίπεδο κοινότητας. Σε αυτή την ερευνητική εργασία μας ενδιαφέρει το ατομικό επίπεδο. Αυτό αναφέρεται κυρίως ως ψυχολογική

ενδυνάμωση. Η ενδυνάμωση του τύπου αυτού στην περιβαλλοντική εκπαίδευση σχετίζεται με την αίσθηση της προσωπικής ευθύνης και δέσμευσης για την ανάληψη δράσης και με την πεποίθηση ότι το άτομο μπορεί να συμβάλει (Rogers & Tough, 1996). Η ενδυνάμωση σε επίπεδο ατόμου περιγράφεται ότι υφίσταται σε τρεις διαστάσεις: α) στη διαπροσωπική, δηλαδή την αντίληψη που έχει το άτομο για την προσωπική του ικανότητα να επηρεάσει τα κοινωνικά και τα πολιτικά συστήματα, β) στη διαδραστική, δηλαδή τη γνώση και τις δεξιότητες που κατέχει το άτομο για τον έλεγχο των συστημάτων και γ) στη συμπεριφοριστική, δηλαδή την ανάπτυξη δράσεων που επηρεάζουν αυτά τα συστήματα (Fawcett et al., 1995). Βέβαια, είναι σαφές ότι η επίτευξη της ενδυνάμωσης σε ένα επίπεδο επηρεάζει τα υπόλοιπα.

Στα αποτελέσματα της έρευνάς μας αναδεικνύεται μία ποικιλία πεποιθήσεων που σχετίζονται με την ενδυνάμωση. Μεταξύ αυτών:

1. Η πεποίθηση για τη δυνατότητα της προσωπικής συμβολής, συμβάλλει στην έκφραση πρόθεσης για εμπλοκή σε δράσεις. Αυτό καταγράφεται είτε ως αποτέλεσμα θετικών στάσεων απέναντι στη δράση, είτε ως θετική πρόθεση μέσω της άρνησης της αδράνειας ή της παθητικής στάσης και της αποδοχής των καταστάσεων. Άρνηση δηλαδή του ρόλου του «θεατή» των καταστάσεων -«δε θα καθόμουν να τους βλέπω», αναφέρει μαθητής- και ανάληψη του ρόλου του «ενεργού πολίτη». Για παράδειγμα, τα παιδιά συνειδητοποιούν ότι η παρακολούθηση των γεγονότων, όπως οι καταστροφές στα δάση, από την τηλεόραση, δεν βοηθά και ότι πρέπει να κάνουν τα ίδια κάτι για αυτό. Ή ότι κάποια συγκεκριμένη δράση, όπως η καταγγελία των καταστροφών στην αστυνομία είναι κάτι που θα πρέπει να κάνει κάθε υπεύθυνος πολίτης, ιδιαίτερα όταν είναι μάρτυρας μιας καταστροφής. Στην περίπτωση της δράσης αυτής, ξεπερνούν διάφορα εμπόδια προσωπικά ή κανονιστικά, αφού πιστεύουν ότι το άτομο μπορεί να συμβάλει στην αλλαγή και να βοηθήσει στην επίλυση των προβλημάτων (Hungerford & Volk, 1990: 11). Παρόμοια, όταν αμφισβητείται η σημασία της ατομικής συμβολής, τότε εκτιμάται ότι η δράση δεν θα φέρει κάποιο αποτέλεσμα.

2. Η εκτίμηση της προσωπικής συμβολής κάποιες φορές αίρει στοιχεία που θεωρούνται ως μειονεκτήματα, όπως η μικρή συμμετοχή ανθρώπων σε μία δράση και εκφράζεται η πεποίθηση ότι συμβολής σε μια συνολική προσπάθεια. Εδώ φαίνεται ότι η ενδυνάμωση του ατόμου επηρεάζει την ενδυνάμωση της κοινότητας των ανθρώπων, ή της ομάδας, που εργάζεται για ένα κοινό σκοπό (Fawcett et al., 1995) και μοιράζονται κοινές αξίες. Η ανάληψη δράσης από ένα άτομο μπορεί να γίνει παράδειγμα για να ενθαρρυνθούν, να πειστούν και άλλοι άνθρωποι ή τουλάχιστον να αποθαρρυνθούν να κάνουν κάτι κακό. Στην περίπτωση, για παράδειγμα, της εμπλοκής στην πράξη της συλλογής σκουπιδιών, εκφράζεται η πεποίθηση ότι θα πειστούν, θα ενθαρρυνθούν ή θα αποθαρρυνθούν να ρίχνουν σκουπίδια και άλλοι άνθρωποι.

3. Η προσωπική εμπλοκή σε δράσεις δίνει την αίσθηση της ανακούφισης και του «νοιώθω καλύτερα». Πράγματι, υποστηρίζεται ότι αυτή η συγκινησιακή απόκριση σχετίζεται με την προσωπική ενδυνάμωση και την αίσθηση της προσωπικής ευθύνης και δέσμευσης για δράση (Rogers & Tough, 1996).

4. Η άρνηση της παθητικής στάσης και η εκτίμηση της προσωπικής συμβολής έρχεται πιθανά να απαντήσει στην κρατούσα αντίληψη που φαίνεται να γνωρίζουν τα παιδιά, ότι ο κόσμος γενικά δεν ενδιαφέρεται για τα κοινά και νοιάζεται μόνο για τα προσωπικά του και να αποτελέσει παράδειγμα και κίνητρο για ανθρώπους που δεν ενδιαφέρονται ή δεν έχουν αποφασίσει να συμβάλλουν. Αυτό εκφράζεται στην περίπτωση της συμμετοχής στη διαδήλωση όταν εκφράζεται η πεποίθηση ότι η προσωπική συμμετοχή θα αποτελέσει κίνητρο και παράδειγμα για άλλους ανθρώπους με συνέπεια τη θετική εκτίμηση ελέγχου του αποτελέσματος της συγκεκριμένης δράσης.

Η παραπάνω διαπίστωση μας οδηγεί στο να αναφερθούμε σε δύο ενδιαφέροντα στοιχεία στην ΠΕ που σχετίζονται με το περιεχόμενο και τη μεθοδολογία των προγραμμάτων. Το πρώτο σχετίζεται με

το περιεχόμενο και αφορά στο κατά πόσο στα προγράμματα ΠΕ διερευνώνται τα περιβαλλοντικά θέματα μόνο από τη σκοπιά του είδους, του μεγέθους και των συνεπειών του προβλήματος και όχι και από την πλευρά του τρόπου με τον οποίο κάποια έχουν επιλυθεί, όπως τα διάφορα θετικά και αισιόδοξα παραδείγματα που ήταν συνέπεια της δράσης των πολιτών σε διάφορα επίπεδα και σε διάφορους πολιτισμούς. Το δεύτερο αφορά στη μεθοδολογία και σχετίζεται με το εάν δίνονται δυνατότητες σύνδεσης των υπό μελέτη θεμάτων με την προσωπική ζωή και το κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο ζουν τα παιδιά, την ανάπτυξη της αυτοπεποίθησης και της αυτοεκτίμησης και την αξία έστω μικρής προσωπικής τους δράσης. Οι Rogers & Tough (1996) προτείνουν ότι για να νοιώσουν ενδυναμωμένα τα παιδιά χρειάζονται την ενόραση θετικών σεναρίων για το μέλλον, αλλά και την εξάσκησή τους σε συμμετοχικές δημοκρατικές διαδικασίες. Τότε μπορεί να συμβεί η πραγματική 'παράδοση' εξουσίας από τους ενήλικες στα παιδιά και η ενδυνάμωσή τους ως καταλυτών αλλαγής (Jensen & Carlsson, 2003).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

- Ajzen, I. & Fishbein, M. (1980) *Understanding attitudes and predicting social behavior*, Enlewood Cliffs, N.J.: Prentice – Hall.
- Fawcett, S.B., Paine-Andrews, A., Francisco, V.T., Schultz, J.A., Richter, K.P., Lewis, R.K., Williams, E.L., Harris, K.J., Berkley, J.Y., Fisher, J.L. & Lopez, C.M. (1995) Using empowerment theory in collaborative partnership for community health and development. *American Journal of Community Psychology* 23(5): 677-697.
- Fien, J. (1993) *Education for the environment. Critical curriculum theorizing and environmental education*, Deakin University.
- Hungerford, H.R. & Volk, T.L. (1990) Changing learner behavior through environmental education, *The Journal of Environmental Education*, 21(3): 8-21.
- Jensen, B.B. & Carlsson, M. (2003) Encouraging environmental citizenship: the roles and challenges for schools, άρθρο που παρουσιάστηκε στο συνέδριο «Environmental Politics Conference», Newcastle, 4-6 Σεπτεμβρίου 2003.
- Rogers, M. & Tough, A. (1996) Facing the future is not for wimps, *Futures*, 28(5): 491-496.
- Smith - Sebasto, N. J. (1992) The revised perceived environmental control measure: a review and analysis, *The Journal of Environmental Education*, 23(2):24-33.